

SIRBİSTAN'IN AB SERÜVENİ¹

DOI NO: 10.5578/jeas.25262

Ekrem Yaşar AKÇAY²

ÖZ

Sırbistan hem tarihsel geçmişi hem de şu anki durumu itibariyle Avrupa'nın ve Balkanların en önemli ülkelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bir grup tarafından Eski Yugoslavya'nın kalbi olarak nitelendirilen Sırbistan, AB'ye tam üye olmayı amaçlamaktadır. Tarihsel olarak bakıldığında Sırbistan'ın AB ile ilişkileri savaş suçları, Kosova'nın durumu gibi bazı nedenlerden dolayı sancılı olmuştur. Yine de Sırbistan 2000 yılında AB'nin potansiyel aday ülkesi olmuştur. 2008 yılında da AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasını imzalamıştır. 2012 yılında AB'ye aday ülke olan Sırbistan, AB ile müzakerelere devam etmektedir. Bu çalışma Sırbistan'ın neden AB'ye üye olmak istediğini ve neden AB'nin Sırbistan'la yakından ilgilendiğine yönelik değerlendirmeler yapmaya çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sırbistan, AB, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması, Balkanlar, Tam Üyelik.

Jel Sınıflandırması: Z00, Z19.

EU ADVANTURE OF SERBIA

73

ABSTRACT

Serbia is recognized as one of the most important countries of the Balkans in respect of both its historical background and its current situation. Serbia which is characterized by a group as a heart of Former Yugoslavia, aims to become a full member of the EU. Historically, although Serbia's relations with the EU has been painful because of the war crimes and Kosova's status. Serbia gained the potential candidate status of the EU in 2000 and signed the Stabilization and Association Agreement in 2008. Serbia became a candidate country for the full membership of the EU in 2012 and the country is proceeding full membership negotiations with the EU. This study will try to make some remarkable assessments on Serbia's stakes in becoming a full member of the EU and the EU's interests over Serbia.

Key Words: Serbia, EU, Stabilization and Association Agreement, Balkans, Fullmembership.

Jel Classification: Z00, Z19.

¹ Geliş Tarihi: 19.01.2016 - Kabul Tarihi: 25.05.2016

² Yrd. Doç. Dr., Hakkari Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ey_akcay@hotmail.com

GİRİŞ

Balkanlar, Avrupa'nın doğuyla bağlantı yolu olarak oldukça stratejik bir noktadadır. Tuna Nehri, Avrupa'nın içlerine kadar uzanan ticaret yolları ve Boğazların varlığı nedeniyle pek çok devlet, Balkanların kontrol altına alınması durumunda Avrupa'ya, Doğu Akdeniz'e ve Karadeniz'e de hakim olunacağını düşünmektedirler (Göral, 2013: 101).

Balkanların önemli ülkelerinden biri olan Sırbistan, 78000 km²'lik yüzölçümüne ve 7.5 milyonluk bir nüfusa sahiptir. Doğu'yu ve Batı'yı birbirine bağlayan önemli bir konumda olması nedeniyle stratejik açıdan oldukça dikkat çekmektedir. Sırbistan 1877-78 Osmanlı-Rus harbinden sonra yapılan Berlin Antlaşması ile bağımsız olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrasında ise Hırvat ve Sloven Krallıklarıyla birleşerek Sırp-Hırvat-Sloven Krallığını oluşturmuşlardır (Ekinci, 014: 12).

1929'da I. Aleksandar Karadordevic'in iktidarı ele almasıyla devletin adı Yugoslavya Krallığı olmuştur. II. Dünya Savaşı'nda mihver devletlerin işgaline uğrayan Yugoslavya'da komünizmi savunan Partizanlar ve kraliyet taraftarı Sırp milliyetçileri (Çetnikler) arasında iç savaş yaşanmıştır. Tito liderliğindeki Partizanların savaşı kazanmasıyla Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti kurulmuştur (Coppieters, 2004: 115).

1980'de Tito'nun ölmesinden sonra ülkede yaşanan siyasi boşluk ve ekonomik sorunlar etnik çatışmalara neden olmuştur. 1980'lerin sonlarında Sırbistan Cumhurbaşkanı Slobodan Milosevic'in ülkede nüfus bakımından en geniş topluluk olan Sırp'ların daha fazla söz hakkı elde etmesi için faaliyetlerde bulunmuş ve bunun sonucunda gerilimler artmış ve 1990'da Hırvat ve Sloven üyelerin ayrılmasıyla Yugoslavya dağılmıştır. Ayrılan devletler arasında başlayan savaşlar sonucunda 1991'de Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Kosova, 1992'de ise Bosna-Hersek bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Ancak bütün devletlerin bağımsızlıkları uluslararası toplumca tanınırken Kosova'nın bağımsızlığı tanınmamıştır (Ekinci, 2014: 16; Balkan Insight, 2016).

Milosevic yönetimi, yapılan savaşlarla Kosova'nın kontrolünü yeniden ele geçirmek istemiştir. Bunun sonucunda Arnavutların oluşturduğu Kosova Kurtuluş Ordusu (UCK) silahlı mücadeleye başlamıştır. Sırp'ların oluşturduğu Yugoslavya Ordusu'nun orantısız şiddet uygulaması nedeniyle uluslararası toplum meseleye müdahale etmiştir. 1999'da yapılan Rambouillet Antlaşması ile önerilen

çözüm Sırp'lar tarafından kabul edilmeyince NATO harekate başlamış ve Yugoslavya ordusu Kosova'dan çekilmiştir (Lazic ve Vuletic, 2010: 47).

NATO'nun hareketından sonra Almanya 1999 yılında Güneydoğu Avrupa ülkelerine yönelik "İstikrar Paketi" önermiştir. Bu pakt ile Güneydoğu Avrupa ülkelerinde barışın sağlanması, demokrasinin benimsenmesi, insan hakları ve temel hak ve özgürlüklere gereken önemin verilmesi ve ekonomik kalkınmayı destekleyerek bölgede istikrarın sağlanması amaçlanmıştır. (Dağdemir, 2004: 94). Bu şekilde AB Batı Balkanlarla da İstikrar ve Ortaklık Anlaşması kapsamında ilişki kurmaya çalışmıştır.

Savaşın uzaması, ülkenin uluslararası toplumla bütünleşememesi, 2000 yılında yapılan seçimlerdeki usulsüzlükler yüzünden halkın Milosevic'e karşı öfkesi artmış ve gösteriler başlamıştır. Bunun neticesinde de Milosevic, iktidarı bırakmak zorunda kalmıştır (Ekinci, 2014: 16).

Milosevic yerine Sırbistan'da Milan Milutinovic Cumhurbaşkanı olmuştur. Milutinovic ile birlikte demokrasiye önem vermeye başlayan Sırbistan'a AB destek vermeye başlamıştır (Lukic, 2005: 84-87). Öyle ki Sırbistan'da başlayan demokratik dönüşüm için AB 200 milyon Euro yardım yapmış ve Kosova'ya yönelik eylemleri nedeniyle uygulamış olduğu petrol ambargosunu 11 Kasım 2000'de kaldırmıştır (Presnall, 2009: 661-681; Cameron ve Kintis, 2011: 4).

Aynı zamanda savaş suçlarına ilişkin olarak uluslararası kuruluşlarla işbirliğine giden Sırbistan, 2008'de AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasını imzalamıştır. Mart 2012'de de adaylık statüsünü kazanan Sırbistan ile AB arasında müzakereler devam etmektedir (Ekinci, 2014: 19).

Çalışmamız, Sırbistan'ın AB ile ilişkilerinin geçirdiği evreleri, neden AB'ye başvuruda bulunduğunu incelemeye çalışmaktadır. Bu sayede ilişkilerin geçirdiği safhalar, Sırbistan'ın AB üyelik süreciyle nasıl ve ne kadar geliştiği anlaşılabilir olacaktır. Bu sayede Sırbistan'ın, AB'nin Batı Balkanlardaki genişlemesinde diğer Balkan ülkelerine oranla ne kadar öncelikli olduğuna yönelik değerlendirmelerde bulunulacaktır.

1. SIRBİSTAN'IN AB'YE ÜYELİK SÜRECİ

AB'nin tam üyelik sürecinde Balkan ülkelerine ilişkin uygulamaları farklılık göstermektedir. Buna göre, Hırvatistan haricindeki Balkan ülkelerine İstikrar ve İşbirliği çerçevesinde tam

üye olabilecek ama ne zaman olacağına ilişkin net tarih verilmeyen bir süreç söz konusu olmuştur. Üstelik AB müktesebatinin tamamına uyum yerine AB'nin seçtiği alanlarda reformlar yapılması beklenmiştir. AB'ye göre söz konusu Balkan ülkeleri için öncelikli olarak tam üyelikten ziyade bu ülkelerin yapısal ve demokrasi alanında gelişmesi öngörülmüştür (Renner ve Trauner, 2009: 435).

Sırbistan'ın AB ile ilişkileri 2000'lerin başına kadar götürülmektedir. 1 Haziran 2000'de yapılan Feira Zirvesinde (European Parliament, 2015: 1-13). AB ile İstikrar ve Ortaklık Sürecindeki Ülkelerin potansiyel adaylıkları kabul edilmiştir (Karluk, 2015: 3). 2008 yılında ise Lüksemburg'da Sırbistan ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır (Portela, 2010: 121; Büyük, 2014: 4; European Commission, 2016). 19 Aralık 2009'dan beri gerekli reformları yerine getirdiği gerekçesiyle Schengen ülkelerinde vizesiz seyahat edebilme hakkını elde eden Sırbistan, 22 Aralık 2009'da AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur (Maksimoviç ve Günaltay, 2015: 2).

Sırbistan, Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesiyle işbirliği yapmadığı gerekçesiyle AB tarafından eleştirilmiştir (House of Lords, 2008: 15; Reuters, 2016). Mayıs 2011'de Srebrenitsa katliamından sorumlu tutulan Ratko Mlodic'in, Temmuz 2011'de de Hırvatistan'daki Krajina bölgesindeki katliamlardan sorumlu tutulan Goran Hodzic'in yakalanması ve Lahey'e sevk edilmesiyle AB ile ilişkilerdeki önemli engellerden biri kaldırılmıştır (McGowan ve Phinnemore 2015: 429; European Forum, 2016; Bandovic ve Vujacic, 2014: 51). Böylece Avrupa Komisyonu söz konusu konuda yaşanan ilerleme nedeniyle Sırbistan'a adaylık statüsü verilmesini önermiştir (İçener ve Phinnemore, 2015: 37; Human Rights Report, 2016).

Bununla birlikte Avrupa Komisyonu, Sırbistan ile müzakerelerin başlayabilmesi için tek kilit öncelik olarak tanımadıkları Kosova ile ilişkilerin normalleştirilmesini şart koymuştur (European Commission, 2016; EU Observer, 2016). Ancak Sırbistan, bu konuda tereddütlü davrandığı için adaylık 1 Mart 2012 tarihine kadar ertelenmiş, adaylık statüsü 1 Mart 2012'de verilmiştir (Gülboy, 2012: 67; McGowan ve Phinnemore, 2015: 430; Rava, 2013: 2).

Avrupa Komisyonu, 10 Ekim 2012 tarihinde açıkladığı Genişleme Stratejisi'nde Kosova ile ilişkilerin normalleştirilmesi sağlanır sağlanmaz Sırbistan ile katılım müzakerelerinin başlatılmasını önermiştir

(Reuters, 2016). Bu kapsamda Mart 2011'de Sırbistan ve Kosova arasında başlatılan diyalog Ekim 2012'de Başbakanlar düzeyine yükseltilmiştir (Sebastian, 2010: 47; Bohnet ve Gold, 2016). AB Konseyi ise Sırbistan ile katılım müzakerelerinin başlanmasına ilişkin kararın 2013 yılı ilkbaharında Avrupa Komisyonu ve AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi tarafından hazırlanan rapor ışığında Haziran 2013'te yapılacak AB Liderler Zirvesi'nde verileceğini açıklamıştır (European Commission, 2016).

Sırbistan'ın Kosova ile ilişkilerini normalleştirilmesi, Sırbistan hakkında AB'ye tam üyelik konusunda olumsuz bir tutum yaratmıştır. Örneğin 2009 yılında yapılan kamuoyu yoklamalarında halkın %65'i AB'ye üyelik sürecini desteklerken 2012 yılında bu oran %41'e inmiştir (Cavoski, 2016). Ancak Sırbistan hükümeti Ulusal Programında Kosova sorununu orta vadeli gerçekleştirilmesi gereken önceliklerden biri olarak görmüş ve AB ile ilişkileri geliştirmeye devam etmiştir (The Republic of Serbia Government, 2016).

19 Nisan 2013'te iki taraf arasında gerçekleştirilen diyaloga ilişkin yapılan toplantıda Kuzey Kosova'nın yönetimi ve ilişkilerin normalleştirilmesi yolunda anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma ile beraber AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisinin Avrupa Komisyonu ile sunduğu ortak raporda Sırbistan'ın tek kilit önceliği başarılı bir şekilde yerine getirdiğini söylemiş ve Avrupa Komisyonu katılım müzakerelerinin başlatılmasını önermiştir (Keil ve Stahl, 2014: 6).

27-28 Haziran 2013'te gerçekleştirilen AB Liderler Zirvesinde Sırbistan ile katılım müzakerelerinin başlanmasına ve ilk Hükümetlerarası Konferansın Ocak 2014'te yapılmasına karar verilmiştir (İKV, 2015: 1-8; Council of European Union, 2016). Sırbistan'ın Kosova ile ilişkileri geliştirmesi müzakerelere başlamasına neden olmuştur (Vatansever, 2011: 15). Bu sayede Sırbistan, bölgesel politikalarında yapısal ve aktif olmaya başlamıştır (European Commission, 2016).

Sırbistan'ın müzakerelerinde Avrupa Komisyonu'nun Ekim 2011'de kabul ettiği yargı ve temel haklar ile adalet, özgürlük ve güvenlik konularını kapsayan 23. ve 24. başlıklara öncelik verilmiştir (European Parliament adopts Resolution on Serbia, 2016). Bunlara ilave olarak Kosova ile ilişkilerin normalleştirilmesine de özel önem verilmiştir. Bu sayede iki tarafın da bütünleşme sürecinde

birbirini engellememesi amaçlanmıştır. (Euractiv, 2015: 1-5).

2. AB VE SIRBİSTAN'IN BİRBİRLERİNDEN BEKLENTİLERİ

Bir yandan AB Sırbistan'ı AB'ye bağlamak isterken diğer yandan da Sırbistan, AB'den kopmak istememektedir. Özellikle Sırbistan'da halkın yarısından fazlasının AB'ye kuşkuyla baktığı görülmektedir. Dış politikasında mücadeleyi sürdürmeyi amaçladığı Kosova yüzünden verilen ödünlerden ötürü AB üyeliğine sıcak bakılmasa bile Sırbistan aday ülke olarak AB ile müzakerelere devam etmektedir (Despot, Reljik ve Seufert, 2012: 5; Türbedar, 2010: 1). Sırbistan açısından bakıldığında AB Sırbistan'ın ana ticaret ortaklarından biri durumundadır. 2009 yılında AB ile mal ve hizmetlerdeki ihracat 4.094 milyar Euro iken ithalat ise 10.386 milyar Euro olmuştur (Berkum ve Bogdanov, 2012: 35-37; Eurostat, 2016). 2014 yılında da, AB ile Sırbistan arasındaki ithalat 10.561 milyar Euro iken ihracat ise 13.512 milyar Euro olmuştur (European Commission, 2016). Bu açıdan bakıldığında Sırbistan'ın AB ile bütünleşmesi oldukça yüksektir (Tuğrul, 2012: 57; Dağdemir, 2004: 91). Bu sayede AB üyeliğiyle birlikte Sırbistan Batı sistemi içinde kendisine bir yer açma imkanı da bulabilecektir.

AB açısından bakıldığında ise Sırbistan'ın AB'ye tam üye olmasıyla birlikte AB'nin bölgesel politikalarına önemli katkılarda bulunacağı düşünülmektedir (Türbedar, 2003: 22). İkinci olarak bazı Balkan ülkelerinin liderlerinin "*bizi AB'ye almazsanız Balkanlar tekrar radikalleşir*" söylemleri de AB'yi endişelendirmektedir. Çünkü söz konusu devletlerin kendi aralarında da etkin bir işbirliğinden bahsetmek zor görünmektedir. İstikrarın devam etmesi, demokrasi, hukukun üstünlüğü, serbest Pazar gibi ilkelerin devamlı ve güven içinde devam etmesi için de AB Sırbistan gibi ülkelerle yoğun bir ilişki içinde girmektedir. Yani AB, Avrupa coğrafyasının tamamını kapsayan bir siyasi birlik oluşturmak için Batı Balkanların mümkün olan en kısa sürede AB standartlarına ulaşması gerektiğini düşünmektedir. Bu sayede yoksulluk, yasadışı göç ve savaştan kaynaklı göçler olmayacak, etnik çatışmalar yaşanmayacak, demokrasi, insan hakları, azınlık hakları gibi temel ilkeler de korunabilecektir (Ağca, 2010: 48; IBP, 2014: 146-150). Sırbistan'ın günümüzde demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları alanlarında büyük gelişme göstermesi ve Avrupa'nın en hızlı ekonomik büyüme oranlarından biri olması onun AB'ye tam üyelik sürecinde gücünü artırmaktadır (European Parliament,

2016). Bütün bunları gerçekleştirmek ve Sırbistan'da istikrarı sağlamak için AB Sırbistan'a 2000'den beri 3 milyar Euro kadar yardım yapmıştır (European Union, 2016)

SONUÇ

Sırbistan'ın AB'ye tam üyelik süreci, hem Sırbistan hem de AB için gerekli görülmektedir. Sırbistan tarafından bakıldığında özellikle 1999 NATO bombardımanının sanayi ve alt yapıya verdiği hasar ülkenin ekonomik yapısındaki problemleri artırmıştır. AB'ye üyelik sürecin esnasında yapılan reformlar başarılı bir ivme çizilmesine neden olsa da Sırbistan 2008 yılında ortaya çıkan ekonomik krizden zarar görmüştür. Sırbistan ekonomisi krizin başladığı 2008 yılından beri iki kez durgunluk geçirmiştir. 2012'de Sırbistan ekonomisi % 1.7 küçülmüştür. 2013 yılıyla birlikte ekonomide gelişme görülmüştür. Bu gelişmede AB'nin mali yardımlarının etkisi büyük olmuştur. AB, Sırbistan'ın siyasi ve ekonomik gelişmesinde ciddi katkı sağlamıştır (Republic of Serbia Government, 2016). Örneğin Sırbistan ekonomisi 2013 yılında % 2.5 büyümüş, enflasyon oranı % 2.2 azalmıştır (European Commission, 2016).

Aynı zamanda Sırbistan ciddi biçimde istihdam sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunu AB'ye tam üyelik sürecinde çözmeye başlamıştır. Örneğin Sırbistan'daki işsizlik oranı 2013'te %23 iken 2015'te %20'nin altına düşmüştür (The European Sting, 2016). Gayri safi milli hasıla 7000 \$ seviyelerine çıkmıştır (DeStatis, 2016) İhracat odaklı bir büyüme modelini benimseyen Sırbistan, AB'ye tam üyeliği bir can simidi olarak görmekte ve AB üyelik sürecini de yabancı yatırımlar için bir cazibe unsuru olarak düşünmektedir. Bununla birlikte AB'nin Sırbistan'ın en önemli ticari ortaklarından biri olması da Sırbistan'ı AB üyeliğini güçlendirmiştir. 2015 Eurostat verilerinde AB'nin toplam ticaretinde Sırbistan 18,012 milyon Euro ile 33. sıradadır (Eurostat, 2016).

Sırbistan siyasi açıdan da Kosova ile ilişkilerini normalleştirme yönünde önemli adımlar atmıştır. Bunun yanında organize suçlarla mücadele, yolsuzluk, göçmen politikası gibi alanlarda da ciddi adımlar atmıştır. Ekonomik açıdan bakıldığında da işsizlik Sırbistan'da %20'nin altına düşmüştür (European Commission, 2016). Dolayısıyla Sırbistan, ekonomik olarak gelişip ülkesinde istikrarın sağlanması ve Batı sistemi içinde güçlü bir şekilde var olmasını AB'ye tam üye olmaya bağlamıştır.

AB tarafından bakıldığında ise Sırbistan stratejik ve coğrafi konumu nedeniyle AB için oldukça önemli bir durumdadır. Güneydoğu, Avrupa'ya, Karadeniz'e yakınlığı, Avrupa'nın içlerine uzanan ticaret yollarında olması ve enerji koridorunda yer alması Sırbistan'ı önemli bir ülke yapmaktadır. Bütün Avrupa'yı içine alan bir siyasi birlik olmak için Balkanların da AB içinde yer almasını isteyen AB, bu ülkelerdeki istikrarsızlığın önüne geçmeye çalışmaktadır. Bunun için de öncelikli olarak Sırbistan'da istikrarın ve düzenin sağlanmasından yanadır. Bu yüzden AB başta Sırbistan olmak üzere Batı Balkan devletlerinde demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, serbest piyasa ekonomisi gibi temel değerlerinin benimsenmesi için çaba sarf etmektedir. Demokrasi, temel hak ve özgürlükler gibi temel değerlerin benimsenmesiyle birlikte istikrarın sağlanacağını düşünen AB, serbest piyasa ekonomisinin de bu sayede düzgün bir şekilde işleyeceğine inanmaktadır. Bu kapsamda Sırbistan'ın siyasal kriterleri de gerçekleştirmesi için gerekli yardımlar yapılmaktadır.

Bunların yanında Sırbistan'ın AB'ye tam üye olmasıyla birlikte AB, yasa dışı göçlerin, kaçakçılığın, sınır güvenliğine ilişkin sorunların da çözülebileceğini düşünmektedir. Bu durumda da bölgede demokrasinin tesisi, işlemesi ve istikrarın da devam etmesi daha kolay olacaktır. Sırbistan ekonomik ve siyasi çıkarlarını sağlamak için AB'yi bir çıkış kapısı olarak görürken AB de sınırında bulunan, tarihsel süreçte pek çok çatışmanın yaşandığı bölgede istikrarın sağlanıp daha sağlam bir güç olmak için Batı Balkanları kendi standartları doğrultusunda güçlendirmeye çalışmaktadır. Bunun içinde "*Eski Yugoslavya'nın kalbi*" olarak nitelendirilen Sırbistan ile yakından ilgilenmektedir.

Sırbistan'da yaşanan siyasi ve ekonomik alandaki gelişmeler, AB'nin Batı Balkanlarda gerçekleştireceği genişlemede Sırbistan'ı öncelikli konuma getirmektedir. Başka bir ifadeyle ülkede yaşanan gelişmelerin olumlu bir şekilde devam etmesi durumunda Batı Balkanlar'da AB'ye ilk üye olan devletlerden biri olması muhtemeldir.

KAYNAKÇA

Ağca, F. 2010. Batı Balkanların Geleceğinde Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Rolü, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5 (1), 45-65.

Balkan Insight. (2016). *EU: Serbia Does Not Have to Recognize Kosovo*, <http://www.balkaninsight.com/en/article/eu-does-not-request-serbia-to-recognize-kosovo>. (Erişim: 03.04.2016).

Bandovic, I. ve Vujacic, M. 2014. The European Question in Serbia's Party Politics, Corina Stratulat (Ed.), *EU Integration and Party Politics in The Balkans*, Brussels: European Policy Center.

Berkum, S. V. ve Bogdanov, N. L. 2012. *Serbia on the Road to EU Accession Consequences for Agricultural Policy and the Agri-food Chain*, Cambridge: CABI.

Bohnet, H. ve Gold, J. 2016. Serbia and Kosovo: Status, Disputes and EU Membership, http://www.kas.de/wf/doc/kas_21549-544-2-30.pdf?110112143947. (Erişim: 02.04.2016).

Cameron, F. ve Kintis, A. 2011. Southeastern Europe and the European Union, *Southeastern European and Black Sea Studies*, 1 (2), 94-112.

Cavoski, A. 2016. *Perceptions of the European Union in Serbia*, https://eu.boell.org/sites/default/files/uploads/2013/12/perceptions_of_the_eu_in_serbia.pdf, (Erişim: 03.04.2016).

Coppieters, B. 2004. *Europeanization and Conflict Resolution: Case Studies from European Periphery*, Gent: Academia Press.

Council Of European Union. 2016. *Council Conclusions on Enlargement and Stabilisation and Association Process*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/140142.pdf, (Erişim: 02.04.2016).

Dağdemir, E. U. 2004. Batı Balkan Ülkeleriyle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Olasılıkları Üzerine Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, 59 (1), 89-117.

Despot, A. ve Reljik, D. D. 2012. On Yıllık Yalnızlık. *SWP Comments*, 16, 1-8.

DESTATIS. 2016. *Serbia*, <https://www.destatis.de/EN/FactsFigures/CountriesRegions/InternationalStatistics/Country/Europe/Serbia.html;jsessionid=5329791C1DC7CCAD3DFF56AFA492551A.cae4>, (Erişim: 02.04.2016).

Ekinci, M. 2014. Sırbistan Siyasetini Anlamak, *SETA Raporu*, İstanbul.

EU OBSERVER. 2016. *Kosovo Freezes EU-Brokered Deal with Serbia*, <https://euobserver.com/enlargement/131061>. (Erişim: 02.04.2016).

EURACTIV. 2015. *Genişleme: AB-Sırbistan İlişkileri*, <http://www.euractiv.com.tr/genisleme/link-dossier/genisleme-ab-sirbistan-iliskileri000106>. (Erişim: 15.11.2015).

European Commission. 2016. *Agreement*, <http://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/agreements-conventions/agreement/?aid=2007137>. (Erişim: 01.04.2016).

European Commission. 2016. *Instrument For Pre-Accession Assistance (IPA II)*, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20140919-csp-serbia.pdf. (Erişim: 03.04.2016).

European Commission. 2016. *Serbia 2014 Progress Report*, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20140108-serbia-progress-report_en.pdf. (Erişim: 05.04.2016).

European Commission. 2016. *Serbia 2015 Report*, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_serbia.pdf, (Erişim: 02.04.2016).

European Commission. 2016. *Serbia Financial Assistance Under IPA II*, http://ec.europa.eu/enlargement/instruments/funding-by-country/serbia/index_en.htm. (Erişim: 01.04.2016).

European Commission. 2016. *Serbia*, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/august/tradoc_140029.pdf. (Erişim: 02.04.2016).

European Commission. 2016. *Top Trading Partners*, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122530.pdf. (Erişim: 01.04.2016).

European Forum. 2016. *EU Unfreezes Trade Agreement With Serbia*, http://www.europeanforum.net/news/791/eu_unfreezes_trade_agreement_with_serbia. (Erişim: 01.04.2016).

European Parliament. 2015. *Conclusions of the Presidency Santa Maria da Feira European Council*, http://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm. (Erişim: 11.11.2015).

European Parliament Adopts Resolution on Serbia, http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2016&mm=02&dd=04&nav_id=96935, (Erişim: 31.03.2016).

European Union. 2016. *Growing Together Most Successful EU funded Projects in Serbia*, http://europa.rs/images/publikacije/Growing_Together.pdf. (Erişim: 03.04.2016).

European Union. 2016. *Motion for a Resolution on the 2015 Report on Serbia*, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=%2f%2fEP%2f%2fTEXT%2bMOTION%2bB8-20160166%2b0%2bDOC%2bXML%2bV0%2f%2fEN&language=EN>. (Erişim: 03.04.2016).

EUROSTAT. 2016. *International Trade in Good, 2004, 2009, 2014*, [http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:International_trade_in_goods_2004_2009_and_2014_\(million_EUR\)_CPC15.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:International_trade_in_goods_2004_2009_and_2014_(million_EUR)_CPC15.png). (Erişim: 03.04.2016).

Göral, E. 2013. Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye'nin Balkan Politikasının Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 21 (2), 99-118.

Gülboy, G. P. E. 2012. Türkiye ve Sırbistan'ın Avrupa Birliği'ne Giriş Süreçlerinin Karşılaştırılması. A. Okay, T Babalı (Ed.), *Türkiye-Sırbistan İlişkileri*, İstanbul: Doğu Kitabevi.

House Of Lords. 2008. Priorities of the European Union: Evidence from the Minister for Europe and the Ambassador of Slovenia. *European Union Committee Report*, 12, 1-41.

Human Rights Report. 2016. *World Report 2015: Serbia*, <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/serbia/kosovo>. (Erişim: 05.04.2016).

İçener, E. ve Phinnemore, D. 2015. Building on Experience?: EU Enlargement and the Western Balkans. S. Keil and Z. Arkan (Ed.), *The EU and Member State Building: European Foreign Policy in the Western Balkans*, London: Routledge.

İKV. 2015. *Diğer Aday ve Potansiyel Aday Ülkeler*, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=282>. (Erişim: 13.11.2015).

Karlık, R. 2015. *Avrupa Birliği'nin Balkanlara Genişlemesi: Balkan Ülkelerine Üyelik Perspektifi*, <http://avekon.org/papers/1163.pdf>. (Erişim: 11.11.2015).

Keil, S. ve Stahi, B. 2014. Introduction: The Foreign Policies of the Post-Yugoslav States. Soeren Keil and Bernhard Stahl (Ed.), *The Foreign Polices of the Post-Yugoslav States: From Yugoslavia to Europe*, New York: Palgrave McMillan.

Lazic, M. ve Vuletic, V. 2010. The Nation-State and the EU in the Perceptions of Political and Economic Elites: The Case of Serbia in Comparative Perspective. Gabriella Illonszki (Ed.), *Perceptions of the European Union in New Member States*, New York: Routledge.

Lukic, R. 2005. From the Federal Republic of Yugoslavia to the Union of Serbia and Montenegro. Sabine P.R. ve Vjeran P. (Ed.), *Serbia Since 1989: Politics and Society Under Milosevic and After*, Seattle: University of Washington Press.

Mcgowan, L. ve Phinnemore, D. 2015. *A Dictionary of the European Union*, 7 th Ed., New York: Routledge.

Portela, C. 2010. *European Union Sanctions and Foreign Policy: When and Why do They Work?*, London: Routledge.

Presnall, A. 2009. Which Way The Wind Blow: Democracy Promotion and International Actors in Serbia. *Democratization*, 16 (4), 661-681.

Rava, N. 2013. Report on Serbia. *EUDO Citizenship Observatory*, Belgrade: EUDO.

- Republic Of Serbia Government. 2016. *The Opening Statement of The Republic of Serbia*, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/pristupni_pregovori/the_opening_statement_of_the_republic_of_serbia.pdf. (Erişim: 03.04.2016).
- Reuters. 2016. *EU Commission Recommends Start of Serbia Membership Talks*, <http://www.reuters.com/article/us-eu-serbia-idUSBRE93L0AQ20130422>. (Erişim: 02.04.2016).
- Reuters. 2016. *No Change in Serbia Cooperation View-New Prosecutor*, <http://www.reuters.com/article/idUSL14167214>. (Erişim: 31.03.2016).
- Sebastian, S. 2010. The Balkans: European Indicements. Richard Youngs (Ed.), *The European Union and Democracy Promotion: A Critical Global Assessment*, Baltimore: The John Hopkins University Press.
- TEPAV. 2010. Sırbistan'ın AB Yolundaki Kosova Faktörü. *TEPAV Değerlendirme Notu*, 201008, 1-3.
- The European Sting. 2016. Eurostat: Real Unemployment Double Than The Official Rate, <http://europeansting.com/2014/01/21/eurostat-real-unemployment-double-than-the-official-rate/>. (Erişim: 02.04.2016).
- The Republic Of Serbia Government. 2016. National Programme for Integration with The European Union, <https://arirusila.files.wordpress.com/2010/06/serbia-eu-national-programme.pdf>. (Erişim: 03.04.2016).
- Tuğrul, H. 2012. *Avrupa Birliği'nin Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Yaptığı Mali Yardımlar*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Türbedar, E. 2003. Cinciç Sonrası Sırbistan, *Stratejik Analiz*, 4 (38), 21-44.
- Vatansever, M. 2011. Zamanın Unutturamadığı Dram: Srebrenitsa. *USAK Analiz*, 10, 1-4.